

EGY, A SZÉKESFEHÉRVÁRI PÜSPÖKI KÖNYVTÁRBAN ŐRZÖTT, SZERB KÉZIRATOS OKTOICH PROVENIENCIÁJA

Földvári Sándor

A kérdéses kéziratot jelenleg csak a bekerülés, tehát a *proveniencia* tekintetében vizsgáljuk, mivel a keletkezés körülményeinek, illetve idejének a meghatározása folyamatban lévő kutatás tárgya, amelynek eredményeit más alkalommal ismertetjük.¹ A keletkezés körülményeinek és idejének szempontjából fontosnak tartjuk és már itt megemlítyük azt a tényt, hogy *zöld színű tintát* is használt a másoló, ami rendkívül ritka. A jelenlegi egyházi gyakorlatban a zöld pátriárkai szín, amelynek tehát csak az egyházfő nevében kiadott iratokon jogosult a használata. Régi kéziratok világába, a XVI. századba vezet bennünket a tinta zöld színe, amely a későbbi korokban rendkívül ritka, sőt eltűnik.² Mint jeleztük, itt nem erre a kérdésre adunk választ. Meg kell azonban említenünk ezt a problematikát is, mivel korábban a kéziratot XVIII. századi keletkezésűnek írták le mindazon személyek, akik vele kapcsolatba kerültek /restaurátorok, könyvtárosok/. Ennek a feltevésnek az volt az alapja, hogy *valamennyi datált marginália a tizennyolcadik századból való*. Minthogy a kézirat több, datálatlan margináliát is tartalmaz, továbbá, a margináliáknak egyáltalán nem szükséges a keletkezési időből származniuk, a bevezetőben jelzett problémát nem tekintjük megoldottnak, és mint jeleztük, erre további kutatások után kívánunk visszatérni. Tekintettel azonban arra, hogy a margináliák datáltsága mindenképpen fontos tény, az alábbiakban néhány megjegyzést kívánunk tenni mind a Székesfehérvárott élt szerbek egyházközsége, mind Fejér megye környező helységeiben élt szerbek történetére vonatkozólag. A datált margináliák kora ugyanis egybeesik a *sóskúti szerb templom* könyveiben talált bejegyzéseivel. Ez utóbbiakat magunk írtuk le elsőként a Veszprémi Érseki Könyvtár cirill anyagának vizsgálatakor.³

A kézirat adatai és őrzési helye. A Székesfehérvári Püspöki Könyvtár Ms. 352. számú anyaga 30 x 21 x 7 cm méretű, 236 lap terjedelmű

kéziratos könyv. Az Országos Széchényi Könyvtár 1978-ban restaurálta, a restaurálási jegyzőkönyv tudósít az eredeti állapotról.⁴ Ennek adatai szerint az előlapon egy darab, bőr alá sülyesztett beakasztós fémcsat, a hátsó táblán bőrpánt nyoma látható. Ezt a magunk részéről nem tartjuk elégséges alapnak annak megállapítására, hogy "a kötés egykorú a bőrberakásos díszítéssel" — amint az említett restaurálási jegyzőkönyv írja. Hiszen az 'egykorú' jelző már a bevezetőben említett problémák miatt is bővebb értelmezést kívánna. Ha ugyanis a tizennyolcadik századból származna a kötés, akkor ez éppen azért nem lehet egykorú, mert a kéziratos könyv maga korábbi. Ha pedig a kötés lenne korábbi, akkor ez ellentmond a restaurálási napló azon rovatának, amely a tizenkilencedik századra teszi a kézirat keletkezését. /Sajnos, nem sikerült kiderítenünk, hogy a restaurálás idején ki vagy kik látták el a cirillbetűs kézirat szakkonzultensi teendőit, így nem tudhatjuk, hogy a restaurátorok szakkonzultensei milyen argumentumokra alapozták a megállapításaikat./ A kötés problematikáját is csak jelezve, a bevezetőben említett később megválaszolendő kérdéskörbe utaljuk.

A jelzett restaurálás idején mindkét kötéstábla sérült volt, a lapok pedig fertőztek. Maga a könyvtest nem volt hiányos, így a restaurálás után a szöveg jól olvasható, a margináliák értékelhetők. A lapokon a cirill paginációt ceruzával írt latin számjegyes lapszámozás kíséri; ez vagy a restaurátorok kezétől, vagy a kézirat korábbi őrzési helyéről, a Fejér Megyei és Székesfehérvári Múzeumtól származhat; mindenképpen újabb eredetű.

A kézirat korábbi tulajdonosa és kutatása. A Székesfehérvári Püspöki Könyvtárba a huszadik század hetvenes éveiben került, addig a már említett Fejér Megyei és Székesfehérvári Múzeum őrizte. Ez utóbbi leltári pecsétje az 567/1913. leltári számot és az évszámot tartalmazza a címlap rectóján. Ennél korábbi gyűjteményi adatunk jelenleg nincs.⁵ Az anyagot a szófiai Szent Kliment Theológiai Akadémia Magyarországon járt küldöttsége tekintette meg 1974. október 15-én. Minthogy ők elsősorban bolgár vonatkozású forrásokat kutattak, a jelzett kéziratot behatóbb vizsgálatnak nem vetették alá.⁶ Ezt követően Horgosi Ödön főiskolai tanár tekintette meg a kéziratot, és felhívta rá a figyelmet, ám ő sem végzett vele kapcsolatban semmiféle vizsgálatot, és nem publikált e tárgyban.⁷ A magunk részéről a magyarországi egyházi könyvtárak anyagának szisztematikus feltárása, s a cirillbetűs nyomtatványok leírása során kaptunk jelzést a kéziratról mint

amely a Székesfehérvári Püspöki Könyvtár egyetlen 1850. előtti cirillbetűs anyaga; így itt egyszermind a Székesfehérvári Püspöki Könyvtár régi cirill anyagáról is teljességgel számot adtunk.⁸

Értékelhető margináliák. A táblabelső tükrön, illetőleg az első előzéklapon végigfutó possessori bejegyzés szerint 1734. szeptemberében "ez az Oktoich a Szentháromság Templom tulajdona" a második lap rectóján található, 1732. január 27-én Szentendrén datált bejegyzés szerint "ez a könyv, amit *Petoglasnik*-nak neveznek /sic!/, a Szent Miklós Templom tulajdona, amelyet a Szentháromság Templom ajándékozott". A margináliák egyike nyilvánvalóan tévesen ítéli meg a liturgikus könyv tartalmát, és itt az *Oktoich*-ot tartjuk tévesnek; minthogy a táblabelső margináliája alapján neveztetett meg eddig a könyv, a dolgozatunk címében mi is erre utaltunk. A templommegnevezés a szentendrei szerb egyházközségre utal, a 2. lap recto marginalia szerint "amely a csiporovácska templomnak is neveztetik." Nem feladatunk a szentendrei szerbek történetével — itt és most — foglalkoznunk, olyan tényezők említésére szorítkozunk, amelyek szentendrei könyvek Fejér megyei szerb egyházközségekhez való kerülésére utalnak.

A Veszprémi Püspöki Könyvtárban őrzött cirillbetűs nyomtatványok közül négyben található *Pavel Iljić* possessoriumát igazoló marginália 1736-ból. Ezek egyike mellett az "1732. Sentandreja" bejegyzés is megtalálható. A sósikúti szerb egyházközség tehát az 1730-as évek közepén könyveket szerzett be, és legalább egyet Szentendréről. Ezen margináliaanyagának a Fejér megyei szerb migrációval való összefüggését máshol tárgyaltuk.⁹ Az ottani margináliákban szereplő Sósikúton 1746-ig éltek szerbek, amikor a sósikúti szerb pópa belekeveredett a piliscsabai kocsmáros elleni rablótámadásba. Ennek következtében a lakosokat elűzték, egy részük a közeli Ráckeresztúron telepedett le.¹⁰ Sósikút templomát katolikussá szentelték, fölötte juriszdikiót (1777-ig) a veszprémi püspök gyakorolt, aki ekkor a borromei típusú egyházférfi Padányi Bíró Márton volt, ezzel magyarázható a könyvek Veszprémbe kerülése.¹¹

A székesfehérvári szerbek 1733—34-ben új templomot építettek, *D. Davidov* szerint torony nélkül vagy fatoronnyal.¹² Az építkezés részletesebb dokumentálását az irodalomban *I. Jakšić* végezte el.¹³ Ha ezt az 1730-as években történő egyházfejlődést, az egyházközség gazdasági — templomépítő — potenciáljának megerősödését összevetjük a sósikúti margináliákkal, a

követekező összefüggésekre juthatunk. Az általunk vizsgált liturgikus könyvanyag bejegyzései alátámasztják, hogy az 1730-as években a Fejér megyei szerb egyházközségek liturgikus életének a körülményei javultak. Ez a jelenség együtt járt a liturgikus könyvanyag gyarapodásával, amelynek nem egyedüli, ám legfőbb forrása Szentendre volt. Ennél tágabb egyháztörténeti összefüggéseket a Fejér megyei szerbek további liturgikus könyvanyagának vizsgálata / = más egyházközségek szerkönyvanyagának felkutatása/ után fogalmazhatunk meg.

Jegyzetek

- 1 A szerző folyamatban lévő kutatásait a *Debreceni Universitas Alapítvány* támogatja, amiért itt mondunk köszönetet.
- 2 A tinta színe alapján alkotható megállapításokra, művelődéstörténeti vonatkozásokra *dr. Ljupka Vasiljev*, a Szerb Nemzeti Könyvtár Archeográfiai Osztályának vezetője hívta fel a figyelmünket.
- 3 Шандор Фелдвари - Естер Ойтози = Кириллические книги Веспремской Архиепископской Библиотеки. In: *Studia Slavica Savariensis*, 3, 1994. 1. /sajtó alatt/
- 4 Országos Széchényi Könyvtár, 78/1. sz. restaurálási adatlap. 1978. február 28-tól 1978. október 10-ig, Ballagó Lászlóné és Czigler Mária munkája.
- 5 *Sulyok Ignác* *Ocist* könyvtáros úrnak itt mondunk köszönetet a gyűjteménygyarapítási információiért.
- 6 Bejegyzés a Székesfehérvári Püspöki Könyvtár vendégkönyvében, 1974. október 15-éről.
- 7 Földvári Sándor /Debrecen/ és Horgosi Ödön /Jászberény/ személyes levélváltása.

- 8 Az egyházi gyűjtemények cirill anyagainak feltárásáról:
FÖLDVÁRI SÁNDOR: *Hodinka Antal és a magyarországi cirill könyvészet*. In: UDVARI ISTVÁN /szerk./: *Hodinka Antal Emlékkönyv*. Nyíregyháza, 1993. 295—302.
- 9 FÖLDVÁRI SÁNDOR: *A Veszprémi Érseki Könyvtár cirill nyomtatványai*. Magyar Könyvszemle, 110. 1994. 3. 307—313.
- 10 Fejér Megyei Levéltár, Közgyűlési jegyzőkönyvek, 11. köt., 915.
- 11 Az eseményekről: Veszprémi Érseki Levéltár, *Visitaciones canonicae*, tomus 3. Dist. Albensis, pag. 232—233. Sós-kuth, Filialis Parochiae Tarnokiensis, Anno 1748.
- 12 Davidov, Dinko: *Spomenici Budimske eparhije*. Beograd, 1990. Stolni Beograd (=Székesfehérvár), 378—382, a templomépítésről: 378—379.
- 13 Jakšić, Ivan: *Srbi u Stolnom Beogradu*. Novi Sad, 1962. 33—35.

